

**ТРИКОМПОНЕНТНІ ІЗОФУНКЦІЙНІ СИНТАКСИЧНІ
ПАРАДИГМИ З ПРЕДИКАТАМИ НЕГАТИВНОГО
ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ СУБ'ЄКТА МІКРОГРУПИ “СУМ”
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СУЧАСНОМУ СЕМАНТИКО-
ФУНКЦІЙНОМУ ПРЕДСТАВЛЕННІ**

Дослідження є спробою системного аналізу трикомпонентних ізофункційних синтаксичних парадигм на базі речень із предикатами негативного психоемоційного стану / стану-відношення суб'єкта мікрогрупи “сум” української мови. З'ясовано кількісне наповнення мікрогрупи, уточнено її інваріантну семантику, виявлено конкретні синтаксичні структури. Репрезентанти мікрогрупи ранжовано за критерієм інтенсивності реалізації стану в його носія.

Ключові слова: трикомпонентна ізофункційна синтаксична парадигма, предикат стану суб'єкта, семантична мікрогрупа “сум”, вербатив стану, ад'єктив / вербоїд стану, адвербатив стану.

Українська філологічна наука поч. ХХІ ст. потужно зреалізована у функційному й семантичному вимірах. Людиноцентризм лінгвістичної парадигми сьогодення вможливорює різновекторні студії речень із предикатами на позначення внутрішнього стану мовця на логіко-денотативному, семантико-синтаксичному й формально-граматичному рівнях їхньої репрезентації [1; 2].

У сучасній українській мові інваріантне значення “суб'єкт – його стан” експлікує розлогий комплекс синтаксичних структур зі вербативами, ад'єктивами / вербоїдами та адвербативами негативного психоемоційного стану / стану-відношення носія. Такі речення передають пригнічений настрій мовця, характеризують негативне ставлення до реалій дійсності. Мікрогрупу “сум” інтегрують насамперед трикомпонентні ізофункційні парадигми (ТІФП) $N_1 + V_f \rightarrow N_1 + Adj / Part$

→ N₃ + Ad дериваційно-трансформаційного взірця [3], наприклад: *Він журиться* (О. Кобилянська) → *Сама вона журна дуже* (Марко Вовчок) → *І чогось жалко мені стало, тужно так, журна...* (М. Коцюбинський). Вони формують ядро досліджуваної мікрогрупи, яка об'єднує 11 ТІФП із предикатами, ієрархізованими за силою вияву негативного психоемоційного стану в його носія. Послідовність такого ранжування є суб'єктивною, що зумовлено передусім суб'єктивністю переживання й оцінювання того чи того стану мовцем. Вісь ієрархізації одnobічноспрямована за зростанням інтенсивності. Компонентами розглядуваної мікрогрупи є такі синтаксичні парадигми: N₁ + **не радуватися** → N₁ + **нерадий (нерадісний)** → N₃ + **нерадісно**; N₁ + **не веселитися** → N₁ + **невеселий** → N₃ + **невесело**; N₁ + **понурюватися** → N₁ + **понурий** → N₃ + **понуро**; N₁ + **огірчуватися** → N₁ + **огірчений** → N₃ + **гірко**; N₁ + **смутитися (смутоквати)** → N₁ + **смутий / N₁ + засмучений** → N₃ + **смутно**; N₁ + **печалитися** → N₁ + **печальний (печаловитий)** → N₃ + **печально**; N₁ + **сумувати** → N₁ + **сумний** → N₃ + **сумно**; N₁ + **журитися** → N₁ + **журний (журливий) / N₁ + зажурений** → N₃ + **журно**; N₁ + **тужити** → N₁ + **тужний (тужливий)** → N₃ + **тужно**; N₁ + **тоскувати** → N₁ + **тоскний** → N₃ + **тоскно**; N₁ + **скорбіти** → N₁ + **скорбний (скорботний)** → N₃ + **скорбно**. Суб'єкт стану в межах указаних вище парадигм загалом має невеселий настрій, може відчувати легкий смуток або сповнений певного гнітючого відчуття (жалю, надривної туги тощо) [4, с. 65]: *Зійдуться, згадають давне – й смутують* [вони] (Марко Вовчок) → *Оце ж бо які ви смутні!..* (Марко Вовчок) → *Другого дня все мені смутно...* (С. Васильченко). Ґрунтовне дослідження речень зі статальними предикатами й укладена на його основі картотека в 7000 фіксацій, отриманих способом суцільної вибірки з текстових масивів різностильового спрямування, недвозначно потверджують той факт, що синтаксичним структурам у складі вказаних вище ТІФП властива висока функційна активність в українській мові (563 одиниці, 8,162 %).

Репертуар синтаксичних парадигм мікрогрупи “сум” конституюють поряд зі структурами $N_1 + V_f \rightarrow N_1 + Adj / Part \rightarrow N_3 + Ad$ ТІФП $N_1 + V_f + N_x \rightarrow N_1 + Adj / Part + N_x \rightarrow N_3 + Ad + N_x$ на позначення негативного психоемоційного стану-відношення (ставлення) носія до інших людей, явищ та фактів дійсності під впливом когось / чогось чи у зв’язку з кимось / чимось. У реченнях із цими предикатами суб’єкт визначено як такий, що “сповнений смутку у зв’язку з кимось / чимось, журиться, скорбує за ким-/чим-небудь, відчуває жаль через когось / щось” [4, с.105], наприклад: *Він журиться о неї* (О. Кобилянська) $\rightarrow$ ...*Цим бадіки найдужче зажурені* (М. Черемшина) $\rightarrow$ *Аврумові од цього не робилося журно...* (С. Васильченко). Розглядувана мікрогрупа об’єднує 10 синтаксичних парадигм із подальшим ієрархізуванням за зростанням інтенсивності вияву ставлення в мовця. ТІФП цього зразка систематизовано так: $N_1 + \text{не радіти (радуватися)} + [\text{преп без, з / зі / із}] N_2 / N_3 / [\text{преп за, на, про}] N_4 / N_5 / [\text{преп за}] N_5 \rightarrow N_1 + \text{нерадий (нерадісний)} + [\text{преп без, з / зі / із}] N_2 / N_3 \rightarrow N_3 + \text{нерадісно} + [\text{преп без, з / із / зі}] N_2 / [\text{преп за}] N_4; N_1 + \text{не веселитися} + [\text{преп без, з / зі / із}] N_2 / [\text{преп за, на, про}] N_4 / N_5 \rightarrow N_1 + \text{невеселий} + [\text{преп з / зі / із}] N_2 \rightarrow N_3 + \text{невесело} + [\text{преп без, з / із / зі}] N_2; N_1 + \text{огірчуватися} + [\text{преп за, на}] N_4 / N_5 \rightarrow N_1 + \text{огірчений} + N_5 \rightarrow N_3 + \text{гірко} + [\text{преп за}] N_4; N_1 + \text{смутиватися (смукувати)} + [\text{преп без}] N_2 / [\text{преп про}] N_4 / [\text{преп за}] N_5 / [\text{преп по}] N_6 \rightarrow N_1 + \text{смутий} / N_1 + \text{засмучений} + [\text{преп без}] N_2 \rightarrow N_3 + \text{смутно} + [\text{преп без}] N_2 / [\text{преп за}] N_5; N_1 + \text{печалитися} + [\text{преп без}] N_2 / [\text{преп за, про}] N_4 / N_5 / [\text{преп за}] N_5 \rightarrow N_1 + \text{печальний} + [\text{преп без}] N_2 \rightarrow N_3 + \text{печально} + [\text{преп без}] N_2 / [\text{преп за, про}] N_4 / [\text{преп за}] N_5; N_1 + \text{сумувати} + [\text{преп без}] N_2 / [\text{преп про}] N_4 / [\text{преп за}] N_5 / [\text{преп по}] N_6 \rightarrow N_1 + \text{сумний} + [\text{преп без}] N_2 / [\text{преп з / зі / із}] N_5 \rightarrow N_3 + \text{сумно} + [\text{преп без}] N_2 / [\text{преп на, про}] N_4 / [\text{преп за}] N_5; N_1 + \text{журитися} + [\text{преп без}] N_2 / [\text{преп про}] N_4 / N_5 / [\text{преп за}] N_5 / [\text{преп по}] N_6 \rightarrow N_1 + \text{зажурений} + N_5 \rightarrow N_3 + \text{журно} + [\text{преп без}] N_2 / [\text{преп про}] N_4 / [\text{преп за}] N_5; N_1 + \text{тужити} + [\text{преп без, з / зі / із}] N_2 / [\text{преп за}] N_5 / [\text{преп по}] N_6 \rightarrow N_1 + \text{тужний} +$

[prep **без**] N₂ → N₃ + **тужно** + [prep **без, з / із / зі**] N₂ / [prep **за**] N₅; N₁ + **тоскувати** + [prep **без**] N₂ / [prep **за**] N₅ → N₁ + **тоскний** + [prep **без**] N₂ → N₃ + **тоскно** + [prep **без**] N₂ / [prep **за, про**] N₄ / [prep **за**] N₅; N₁ + **скорбіти** + [prep **без, з / зі / із**] N₂ / [prep **про**] N₄ / [prep **за**] N₅ → N₁ + **скорбний** + [prep **без**] N₂ → N₃ + **скорбно** + [prep **без, з / із / зі**] N₂ / [prep **про**] N₄ / [prep **за**] N₅. Висока функційна активність таких парадигм (597 одиниць, 8,54 %) безпосередньо вказує на продуктивність синтаксичних структур зі статальними предикатами, що виражають семантику суму носія, в українській мові.

Отже, ТІФП із предикатами негативного психоемоційного стану суб'єкта мікрогрупи “сум” є одними з найпродуктивніших серед ізофункційних синтаксичних парадигм, компонентами яких є речення з предикатами внутрішнього стану мовця. Подальшу перспективу вбачаємо в багатоаспектній репрезентації ізофункційних синтаксичних парадигм із предикатами стану носія інших мікрогруп сучасної української мови.

Література:

- 1.** Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови : монографія / І. Р. Вихованець ; АН України, Ін-т української мови ; [відп. ред. К. Г. Городенська; ред. Л. К. Ярошевська]. – К. : Наук. думка, 1992. – 224 с.
- 2.** Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови : академ. граматики укр. мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська ; за ред. І. Р. Вихованця. – К. : Пульсари, 2004. – 400 с.
- 3.** Городенська К. Г. Дери́вація синтаксичних одиниць : монографія / К. Г. Городенська ; АН України, Ін-т мовознавства ; відп. ред. І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1991. – 192 с.
- 4.** Шрамко Р. Г. Ізофункційні парадигми в системі предикатів стану в українській мові : монографія / Р. Г. Шрамко, М. І. Степаненко ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава : ПП «Астроя», 2017. – 284 с.